

پوستر آموزشی شماره ۱ – نقشه شناختی: «هنرهای برنامه‌ریزی درسی معطوف به عمل فکوران» (اهداسی عمل: برای شرکت کنندگان دوره چهار ترمه کارورزی یا رویکرد تربیت معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان)

سوالهای مطرح در پژوهش معطوف به عمل فکورانه	پژوهش معطوف به عمل فکورانه
برای آن دسته از سؤالاها یا مسائل برنامه درسی مناسب است که معطوف به مسائل عملی نامعین باشد. یعنی ضمن به نظر گرفتن همه جوانب چه باید کرد- که هم شامل «فشارت‌های مبتنی بر واقعیت» و هم «فشارت‌های آرزویی» است.	پژوهش معطوف به عمل فکورانه طرح سوالهایی می‌داند که باید به آنها پاسخ داد(حتی اگر پاسخ آن باید به عمل هیچ‌کاری درود؛ مثلاً مشخصی برای پاسخ‌دادن در آنها وجود ندارد؛ مثلاً به نوعی شرایط خاص یا غایات مطلوب است؛ وضعیت کنونی را مدنظر دارد؛ مثلاً بر حکمیت بین اهداف و ارزش‌های معارض است و نتایج غیرقابل پیش‌بینی دارد.

فرایند اقدام فکوران، فرایندی خطی یا دوری نیست، بلکه فرایندی «**ماریجی**»^۱ است و شامل عقب‌گرد و بازنگری در تصمیم‌ها، همرا با نوعی فعل و انفعالم پیچیده بین اهداف و وسایل، مسئله، داده‌ها و راه‌حل‌هاست.برای مثال، انتخاب یک صورت‌بندی از مسئله، مانع آن نیست که در مرحله بعدی اقدام فکوران به نوعی دیگر از صورت‌بندی مسئله بازگردیم. هم چنین، راه‌حل‌ها ممکن است مسائل جدیدی از قبیل محدودیت منابع را به ذهن متبادر سازند. **فرایند اقدام فکوران، فرایندی تأملی نیز است**؛ زیرا به شرکت‌کنندگان توصیه می‌شود که ارزش‌ها، پیش‌فرض‌ها، تمایلات و تعصبات خویش را در مورد صورت‌بندی مسئله و راه‌حل‌های آن مورد کاوش قرار دهند.
باین ترتیب، این فرایند در صدد دستیابی به تحلیل‌هایی متناسبت‌ر از وضعیت مسئله‌ای و ارائه راه‌حل‌هایی متناسب‌تر برای آن است که هم آموزنده و هم مولد باشند. **برونداد مورد نظر پژوهش معطوف به عمل فکورانه، نوعی «شانه‌سندسازی»**^۲ فرایند و نتایج است که در فرایند کنونی‌یافته که برای تعلیم و تربیت شرکت‌کنندگان و جلب حمایت ایشان طراحی شده است. به علاوه این روش ممکن است نوعی «**شانه‌سندسازی**»^۳ فرایند و نتایج آن را–استاندارد منسجم در حمایت از اقدامی که شقوق مودنظر و منطق انتخاب‌ها را به تفصیل بیان می‌کند– به دنبال داشته باشد که بتواند برای اجرای تصمیمات در شرایط متحول و پیش‌بینی نشده رهشودهایی را عرضه کند.

نحوه ارزیابی یافته‌های پژوهش معطوف به عمل فکورانه، یافته‌های دیگر اشکال پژوهش در برنامه‌درسی در درجه اول را استاندارد‌های مورد استفاده برای فرایند و محصول پژوهش و با معیارهای مربوط به روالی، پایایی، تعمیم‌پذیری، صرفه‌جویی، انسجام و غیره ارزیابی می‌شوند. یافته‌های پژوهش معطوف به عمل فکورانه که ریشه در انتخاب‌ها و داوری‌های واقعی و ارزشی افراد درگیر در این نوع پژوهش دارند، نیز با ارجاع به عقل، داوری، شخصیت، تجربه و دانش افراد درگیر در عمل فکوران ارزیابی می‌شوند.

۱-۵) هنرهای تأملی(reflexive)، برای تعیین زمان خاتمه بخشیدن به فرایند تأمل و واردشدن به مرحله اقدام و عمل.

بخشیدن به فرایند تأمل و واردشدن به مرحله اقدام و عمل.

۱-۵) هنرهای تأملی(reflexive)، برای تعیین زمان خاتمه بخشیدن به فرایند تأمل و واردشدن به مرحله اقدام و عمل.	فاکس(۱۹۷۲) اظهار می‌دارد که رویکرد «به‌گراینی» توصیه شده برای پژوهش معطوف به عمل فکوران، مستلزم این است که هیچ نظریه یا مکتب فکری در مورد یک عنصر مشترک مانند موضوع فکری بر ذهن افراد حاکم نباشد یا این که دید شرکت‌کنندگان را نسبت به شقوق محتمل محدود نسازد.
---	--

۱-۶) هنرهای «به‌گزینی» در متناسب‌سازی، تطبیق و ترکیب دیدگاه‌های نظری و رشته‌ای برای پرداختن به مسائل خاص برنامه‌درسی

پژوهش معطوف به عمل فکوران از طریق به کارگیری «هنرهای به‌گزینی»– برای تعیین این که چه ترکیبی و چه بخش‌هایی از علوم و نظریه‌ها پرتوهای سودمندی را بر مسائل خاص برنامه‌درسی می‌آیند– در دیدگاه‌های نظری و چنانرشتای نیز الهام می‌گیرد. شواب(۱۹۷۸/۱۹۷۱) با ارائه مثال‌هایی از نظریه شخصیت برای تشریح هنرهای به‌گزینی و چگونگی تدریس آن‌ها، تحلیل جالب از این هنر‌ها عرضه می‌کند. با این حال، اصولاً استفاده از هنرهای به‌گزینی به دانش‌نظری و رشته‌ای افراد داخل در عمل فکورانه بستگی دارد. **صورت‌بندی مسائل موجود در یک وضعیت، در‌جه اول بر «هنرهای ادراک و تحلیل»** مکنی است؛ در حالی که **صورت‌بندی راه‌حل‌ها را اندازه زیادی بر «هنرهای ابداع»**^۱ تکیه دارد. بخش اعظم رهشودهای ذکر شده برای صورت‌بندی مسئله در تولید راه‌حل‌ها نیز کاربرد دارند. این موارد عبارتند از:

- استفاده از فرایندهای گروهی/ رویکردهای فرایند گروهی ساختار یافته،
- استفاده از عناصر تربیتی مشترک،
- مشاهده و گردآوری داده‌ها و
- استفاده از هنرهای به‌گزینی. به علاوه، منابع آموزش و راهبردهای تدریس تدرین شده،
- مثال‌های مربوط به سنجش امکان اجرا و
- پیامدهای پیاپی سیاست‌ها.

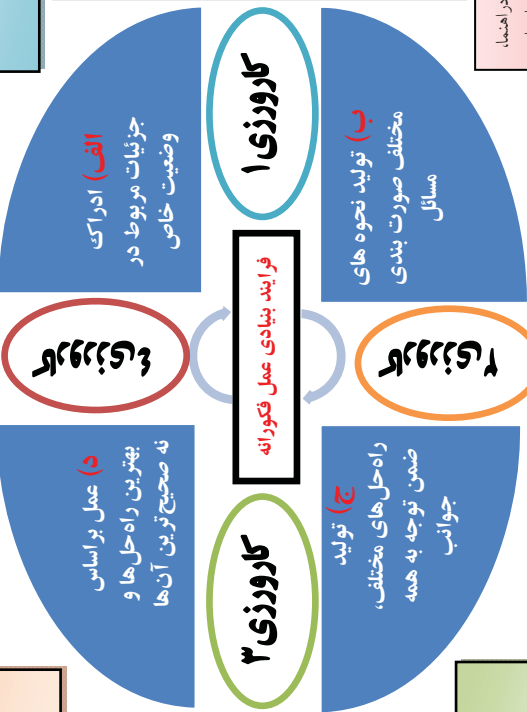
به صورت‌بندی مسائل و نظر افکندن در راه‌حل‌ها کمک می‌کند.

شواب با بهره‌گیری از هنرهای «به‌گزینی»(استفاده از دیدگاه‌های نظری چندگانه و چندرشته‌ای) و بررسی «چندمنظری» (مثل مشاهده مسئله‌ای از طریق سلسله‌ای از لنزها)، نقش مهمی را برای نظریه در پژوهش معطف به عمل فکوران ترسیم می‌کند. هنرهای به‌ نوعی برداشت از ماهیت نظریه‌پردازی و نظریه‌های –حاصله حاصله دارند. به واسطه این هنرها می‌توانیم محدودیت‌ها و انحراف‌های اجتناب‌ناپذیر هر نظریه را آشکار کنیم و مشخص سازیم که چه ترکیب‌ها و چه بخش‌هایی از علوم و نظریه‌ها پرتوهای سودمندی را بر مسائل خاص برنامه‌درسی می‌آیند؛ و باین وسیله آن را در میدان عمل سودمند می‌سازیم.	
---	--

فرض براین است که دست‌اندرکاران مدارس خزان‌های از تجربیات مربوط به وضعیت‌ها را در خود به وجود آورند تا به ایشان به حساس بودن نسبت به مسائل برنامه‌درسی، تولید شیوه‌های نوآریشانه بديل برای عمل و ارزیابی پیامدهای اخلاقی و تربیتی برنامه‌های درسی تولید شده کمک کند.	فرض براین است که دست‌اندرکاران مدارس خزان‌های از تجربیات مربوط به وضعیت‌ها را در خود به وجود آورند تا به ایشان به حساس بودن نسبت به مسائل برنامه‌درسی، تولید شیوه‌های نوآریشانه بديل برای عمل و ارزیابی پیامدهای اخلاقی و تربیتی برنامه‌های درسی تولید شده کمک کند.
--	--

پژوهش معطوف به عمل فکورانه درصدد دستیابی به یک نتیجه است خصلتی‌ها و دستورالعمل‌هایی مدون به منظور بهره‌برداری در گزینش محتوای برنامه‌درسی و راهبردها و موادآموزشی. علاوه براین هدف پژوهش معطوف به عمل فکورانی این است که برای شرکت کنندگان به ویژه کاروران] آموزنده باشد.

فرایند‌ها و منطقی به کار گرفته می‌شوند؟	در پژوهش معطوف به عمل فکورانه برای دستیابی به جمع‌بندی، چه باید براین نکته تأکید ورزید که با در نظر داشتن مقاصد پژوهش معطوف به عمل فکورانه و نوع سؤال‌هایی که درصدد پاسخ‌گری به آن‌هست، دستاورد آن پیاپی‌هایی به شکل معروف عام نیستند، بلکه تصمیم‌هایی درباره طرح‌ها و اقدام‌ها هستند و چنین تصمیم‌هایی باید تأیید شوند. اگر پرسیده شود که: چرا فلان موضوع از تدریس می‌کند؟ تصمیم اتخاذ شده صرفاً با ارائه دلایل انتزاعی یا خلاصه‌ای از نحوه انجام‌کار و یا ارائه صرف یافته‌های آزمایشی تأیید نمی‌شود؛ بلکه با نشان‌دادن این که تصمیم اتخاذ شده حاصل اعمال ملاحظات عقلانی بر طبیی از تصمیم‌های ممکن است، نتیجه می‌شود.
--	---

ترکیب پیشنهادی برای گروه کارورزی پردیس/ مدرسه: مثلاً شواب(۱۹۸۲) توصیه می‌کند که «گروه برنامه‌ریزی درسی» مرکب از مدیر مدرسه، نمایندگان اهل محل، معلمان، دانش‌آموزان و شخصی متبخر در فرایند‌های عمل فکورانه باشد. <p>منطق به کار رفته در پژوهش معطوف به عمل فکورانه ریشه در «نظریه‌های استدلال عقلی» دارد که استاندارد‌هایی را برای ارزیابی استدلال فراهم می‌سازد تا به وسیله آن‌ها «تصمیم‌های مربوط به مسائل عملی نامعین» تأیید شوند. نظریه‌های استدلال عقلی، عموماً استدلال‌های عملی را مرکب از پیش فرض‌هایی می‌دانند که مشتعل بر داوری‌های واقعی و ارزشی بوده، در یک روش‌های پژوهش در نهایت به توانایی‌ها و صلاحیت‌های شرکت‌کنندگان در این فرایند وابسته‌اند.</p> <p>آیا آنان از تعلیم و تربیت آزادمنشانه گسترده که بر داوری آن‌ها مؤثر باشد برخوردارند؟ / آنان چه نوع ویژگی‌های شخصیتی و چه تجربیاتی را با خود به فرایند عمل فکوران می‌آورند؟/ به طورکلی، نسبت به تعلیم و تربیت چه نوع تجربه‌ای دارند؟/ سطح خبرگی آن‌ها در مورد وضعیت‌های تربیتی در چه حدی است؟/ میزان تجربه مستقیم آنان نسبت به وضعیت خاصی که موضوع عمل فکوران است تا چه اندازه است؟ / و ...</p>	خصوصیات افراد درگیر در فرایند عمل فکورانه:استادان و مسلمان راسبا! نکته اصلی در اجرای عمل فکوران و استدلال عقلی، خصوصیات افراد درگیر در فرایند عمل فکوران است. هر اندازه هم که بتوان برای ساخت‌دهی به فرایند عمل فکوران و تدرین استدلال‌های عملی رهشودهای کلی ارائه کرد، باز روش‌های پژوهش در نهایت به توانایی‌ها و صلاحیت‌های شرکت‌کنندگان در این فرایند وابسته‌اند. <p>آیا آنان از تعلیم و تربیت آزادمنشانه گسترده که بر داوری آن‌ها مؤثر باشد برخوردارند؟ / آنان چه نوع ویژگی‌های شخصیتی و چه تجربیاتی را با خود به فرایند عمل فکوران می‌آورند؟/ به طورکلی، نسبت به تعلیم و تربیت چه نوع تجربه‌ای دارند؟/ سطح خبرگی آن‌ها در مورد وضعیت‌های تربیتی در چه حدی است؟/ میزان تجربه مستقیم آنان نسبت به وضعیت خاصی که موضوع عمل فکوران است تا چه اندازه است؟ / و ...</p>
---	--

حسین‌زاده (مهراسین۱۳۲۳). پیوستر آموزشی شماره۱۹: نقشه‌شناختی: نمایش نحوه کارکرد برنامه‌ریزودرسی معطوف به عمل فکورانه. (اهداسی عمل: برای شرکت‌کنندگان دوره ترمه کارورزی یا رویکرد تربیت معلم فکور). دانشگاه فرهنگیان، مؤسسه تربیت کارورزی

فرض براین است که دست‌اندرکاران مدارس خزان‌های از تجربیات مربوط به وضعیت‌ها را در خود به وجود آورند تا به ایشان به حساس بودن نسبت به مسائل برنامه‌درسی، تولید شیوه‌های نوآریشانه بديل برای عمل و ارزیابی پیامدهای اخلاقی و تربیتی برنامه‌های درسی تولید شده کمک کند.	فرض براین است که دست‌اندرکاران مدارس خزان‌های از تجربیات مربوط به وضعیت‌ها را در خود به وجود آورند تا به ایشان به حساس بودن نسبت به مسائل برنامه‌درسی، تولید شیوه‌های نوآریشانه بديل برای عمل و ارزیابی پیامدهای اخلاقی و تربیتی برنامه‌های درسی تولید شده کمک کند.
--	--

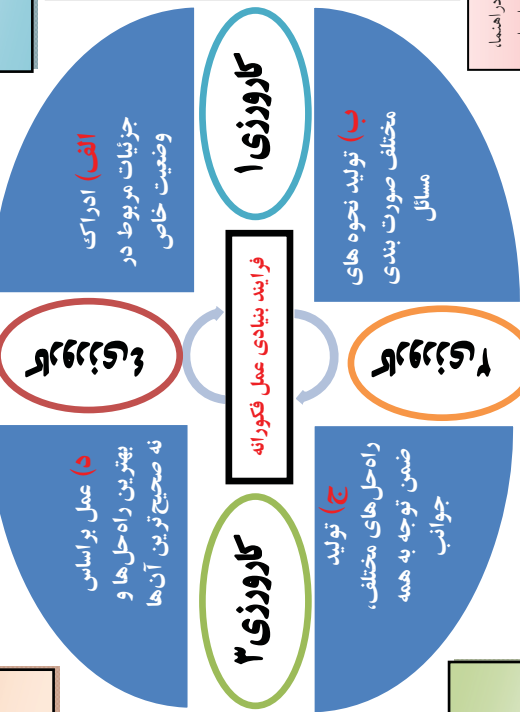
شواب(۱۹۷۸–۱۹۶۴)، **عناصر مشترک برنامه‌درسی** را مشخص کرده که استفاده از آن بخشی از سنت پژوهش معطوف به عمل فکوران تبدیل شده است. از دید او وضعیت‌هایی که موجب بروز مسائل برنامه‌درسی می‌توانند، همواره شامل چهارعنصر مشترک‌اند. شخصی(معلم) در حال تدریس مطلبی (مادهدرس) به شخصی دیگر(دانش‌آموزان) در شبکه‌ای از شرایط اجتماعی و فرهنگی(وضعیت اجتماعی – فرهنگی) است.

این چهارعنصر مشترک– یادگیرنده، معلم، موضوع درسی و شرایط اجتماعی– فرهنگی(محیط)– برای عناوین و روابط متقابل که باید در سرتاسر فرایند عمل فکوران یعنی **صورت‌بندی، ارزیابی و گزینش** از میان صورت‌بندی‌ها و راه‌حل‌های مسائل مدنظر قرار گیرند، حکم «**فهرست‌رسانگی**» را دارند.

هنر ادراک، که با استفاده از عناصر مشترک ذکر شده به **یادبایده نظام‌های تبدیل** گردیده، نوعاً

مستلزم مشاهده وضعیت‌های خاص و گردآوری و پالایش داده‌ها و هدایت ادراک و مشاهده است.

الف-۱) هنرهای ادراک بی‌واسطه، استفاده نظام‌دار از عناصر مشترک تعلیم و تربیت، برای مشاهده و گردآوری داده‌ها	عناصر مشترک تربیتی به عنوان یک نظام هماهنگ‌کننده(محورمختصات) و از سنخ یک نظام هماهنگ‌کننده(محورمختصات) هستند و در جریان عمل فکوران وظایفی چند را به انجام می‌رسانند. نقش آن‌ها عبارت است از: <ul style="list-style-type: none">– ارائه فهرست وارسی برای هدایت ادراک؛ – ارائه اصطلاحات و مقوله‌هایی که به کشف جزئیات موجود در یک وضعیت و تعیین اهمیت آن‌ها کمک کنند؛ – تدارک ملای‌هایی برای ملاحظه نحوه‌های مختلف صورت‌بندی‌مسئله و راه‌حل‌های مختلف آن و – ارائه یادآوری‌هایی در مورد این که باید چه جنبه‌هایی از وضعیت را مورد کاوش عمیق و چه جنبه‌هایی را به منظور بررسی متداول سیاست‌های محتمل مورد ارزیابی قرار داد. استفاده از موارد مذکور به اجتناب از محدودنگری و حفاظت در مقابل استدلال‌های یک بعدی کمک می‌کند.
---	---

یک فرض بنیادی پژوهش معطوف به عمل فکورانه، این است که پژوهش معطوف به عمل فکورانه مستلزم توجه خود را به سیاست‌ها یا روشنهوهای برنامه‌درسی مربوط به یک کلاس، یک برنامه‌درسی مربوط به یک کلاس، یک مدرسه، یک ناحیه، یک استان و یا یک ملت بکند.	یک فرض بنیادی پژوهش معطوف به عمل فکورانه، این است که پژوهش معطوف به عمل فکورانه مستلزم توجه خود را به سیاست‌ها یا روشنهوهای برنامه‌درسی مربوط به یک کلاس، یک برنامه‌درسی مربوط به یک کلاس، یک مدرسه، یک ناحیه، یک استان و یا یک ملت بکند.
--	--

هنر ادراک بی‌اسطه و تصویبرداری تعلیمی به ظاهر نامربوط، **(ملاحظه: نظام‌دار وضعیت از زوایای چندگانه** که ممکن است برخی از آن‌ها در نگاه نخست نامربوط جلوه کنند). با این هنرها اختصاصات غنی و متنوع وضعیت نامطبوع مورد ملاحظه قرار گرفته، تمیز داده شده و معنا پیدا می‌کنند یا باین وسیله **سرچشمه مشکلات** تشخیص داده شود.

در استفاده از هنرهای ادراک، شخص با یک مسئله دنیوی فلسفی، یعنی **چسبندگی راه‌های نظام‌دار و کلی** برای پرداختن به یکگانگی «**موقعیت‌های یگانه**» رو به رو می‌شود.

ساختار اصلی فرایند عمل فکورانه

ساختار اصلی فرایند عمل فکوران به تفصیل نسی توسط شواب(۱۹۷۸–۱۹۶۹) و دیگران، تحت عنوان هنرهای عملی شبه‌عملی و به‌گزینی، مشخص شده است.

هنرهای عملی، به‌گزینی، مشخص شده است. **فعالیت‌های جاری آن‌ها** ضمن آن که **حفظ می‌شوند به تدریج تغییر می‌یابند، اما به کلی دگرگون نشوند**؛ این هنرها با کشف موقعیت مسئله‌ای، با احساس اصطکاک و ناگهی در «سازمان» و نارسایی‌های مستند به ضعف‌های مشاهده شده در محصولات آن شروع می‌شوند. بدون چنین عدم رضایتی، وضعیت حالت مسئله‌ای نخواهد داشت و به فرایند عمل فکورانی احساس نیاز نخواهد شد. این اصطکاک‌ها و ناگهی‌های احساس‌شده مبین **وضعیت‌های مسئله‌ای** هستند. شواب اظهار می‌دارد که وضعیت‌های مسئله‌ای، آموزی قابل درک توسط انسان‌های هشیار هستند؛ در حالی که **ماهیت مسئله و نحوه صورت‌بندی آن** چنین نیست. ماهیت مسئله به دید ناقل مشاهده‌گر بستگی دارد. مسائل موجود در یک وضعیت به ندرت از همان ابتدای کار روشن‌اند. افراد درباره ماهیت واقعی مسئله و وضعیتش که مسئله در آن رخ می‌دهد، برداشت‌هایی بسیار متفاوتی دارند.

شناخت مسائل احساس شده در وضعیت‌های مسئله‌دار از طریق نوعی فرایند فکوران در عمومی‌ترین شکل آن مورد کاوش قرار می‌گیرند.

الف) ادراک جزئیات مربوط در وضعیت خاص،
ب) تولید نحوه‌های مختلف صورت‌بندی مسائل،
ج) تولید راه‌حل‌های مختلف، ضمن توجه به همه جوانب و
د) عمل براساس بهترین راه‌حل‌ها و نه صحیح‌ترین آن‌ها.

شواب، اظهار می‌دارد:**مطلوبیت هر بدیل** باید احساس شود و به وسیله نمایندگان همه کسانی که تحت‌تأثیر اقدام منتخب قرار می‌گیرند،^۱ **آزمایش**^۲ شود و گروه مشابهی نیز باید به شناسایی مسائل و نیز راه‌حل‌های آن‌ها مبادرت ورزد. شواب و دیگران(۱۹۸۲–۱۹۶۹) **ترکیب مطلوب گروه** را برای مقاصد پژوهش معطوف به عمل فکورانه بحث کرده‌اند. هر توصیه می‌کند که حاملان دانش و تخصص در زمینه **چهار عنصر مشترک برنامه‌درسی** یعنی: – موضوع(مانند آشنایی با مطالب علمی موردنظر و رشته‌علمی مربوط)، ۲– یادگیرندگان(مانند توانایی‌ها، سبک‌های یادگیری، انگیزش‌ها، رویکردهای تدریس و اشتیاق به آزمون روش‌های جدید)، در اختیار داشته باشند. اقتصادی – اجتماعی و اشتغال در آینده) و ۴– معلمان(مانند پیشینه، تجربه، مهارت‌های تدریس و آزمون روش‌های جدید)، در اختیار داشته باشند.

او هم چنین توصیه می‌کند که گروه باید شامل افراد متخصص در فرایند‌های عمل فکورانه و «ساخت برنامه‌درسی» باشد.

علاوه براین، گروه نیازمند **حضور افراد متخصص در ارزشیابی برنامه‌درسی** است؛ زیرا داده‌های ارزشیابی در پژوهش فکورانه نقش مهم ایفا می‌کنند و این امر می‌تواند نقطه عزمی جهت بازنگری برنامه‌درسی باشد و برای همه مراحل عمل فکورانه شواهد و بازخورد ارائه دهد.

برای ساخت‌دهی به فرایند صورت‌بندی مسئله در برنامه‌ریزی درسی فکوران، استفاده از رویکرد فرایند گروهی ساختار یافته موسوم به «**فرایند گروهی اسمی**» (NCP) تجربه و توصیه شده است. در روش فرایند گروهی اسمی، اعضای گروه به گونه‌ای برگزیده می‌شوند که نمایندگان آن دانش و تجربه مربوط به چهار عنصر مشترک تربیتی، دانش آموزان، معلمان، ماده‌درسی و شرایط اجتماعی – فرهنگی (محیط) حضور داشته باشند. در ابتدای اجرای این روش وظیفه‌ای تعیین می‌شود و هر عضو به مدت ۲۰ دقیقه در سکوت بدان می‌پردازد.

الگوی ارزیابی یافته‌های پژوهش معطوف به عمل فکورانه:

یافته‌های دیگر اشکال پژوهش در برنامه‌درسی در درجه اول را استاندارد‌های مورد استفاده برای فرایند و محصول پژوهش و با معیارهای مربوط به روالی، پایایی، تعمیم‌پذیری، صرفه‌جویی، انسجام و غیره ارزیابی می‌شوند. یافته‌های پژوهش معطوف به عمل فکوران که ریشه در انتخاب‌ها و داوری‌های واقعی و ارزشی افراد درگیر در این نوع پژوهش دارند، نیز با ارجاع به عقل، داوری، شخصیت، تجربه و دانش افراد درگیر در عمل فکوران ارزیابی می‌شوند.

پیوستر آموزشی شماره ۱۳۲۳). پیوستر آموزشی شماره۱۹: نقشه‌شناختی: نمایش نحوه کارکرد برنامه‌ریزودرسی معطوف به عمل فکورانه. (اهداسی عمل: برای شرکت‌کنندگان دوره ترمه کارورزی یا رویکرد تربیت معلم فکور). دانشگاه فرهنگیان، مؤسسه تربیت معلم فکور). دانشگاه فرهنگیان، مؤسسه تربیت کارورزی	پیوستر آموزشی شماره۱۹: نقشه‌شناختی: نمایش نحوه کارکرد برنامه‌ریزودرسی معطوف به عمل فکورانه. (اهداسی عمل: برای شرکت‌کنندگان دوره ترمه کارورزی یا رویکرد تربیت معلم فکور). دانشگاه فرهنگیان، مؤسسه تربیت کارورزی
--	---